

“zaradi katerega so se sosedje na sestankih hišnega sveta vedno znova prerekali, češ da nima ropotija v kleti kaj iskati.” Ta isti fotelj je namreč priča edinima strastnima prizoroma, ki ju zmore izcimiti – pa ne po krivdi Sebastijana Preglja – blokovska sosenska. Prvi ljubimec je delikvent. Drugi pa vampir.

Breda Smolnikar: *Stobovske elegije* (ilustriral Andrej Brumen Čop). Samozaložba s pomočjo podjetja Depala vas d.o.o., 2002.

Spet le knjiga, ki bi jo, če že ne drugega, odsvetovali nosečnicam? Breda Smolnikar je nove zgodbe do vrha natlačila z vsem, kar se lahko v človeškem bitju izleže hudičevskega, in tako je šele po daljšem branju mogoče presoditi, da je v isti meri prisotna tudi angelska komponenta. Strast, ki navdihuje tako dobro kot zlo, pa je večno ista, neulovljiva in nerazložljiva. Zagonetna volja do življenja nima svoje stalne podobe, ima pa ljudi, da skozi nje na lep ali grd način plane na dan. Po njihovi smrti ima le še koticke, ki jo spominjajo nanje; prav ti pa zadnje čase z enakim pospeškom izginjajo. To so povečini primestne vile, ki izumirajo na račun bodočih veleblagovnic, in vrtovi, ki se morajo vse bolj neizprosno umikati avtoservisom. Nekaj stare slave so ohranila le še pokopališča, a še ta ne za dolgo. “Sicer pa bodo tako kmalu vse grobove na starem pokopališču zravnali z zemljo, saj že več kot trideset let sem nikogar več ne pokopljejo ... saj kmalu ne bo več nikogar, ki bi za te grobove skrbel, že zdaj na marsikaterem grobu, ki je bil nekdanj ponos pokopališča, zelenita trava in plevel.” Breda Smolnikar, kartografinja in kronistka izgubljenega sveta, se mora zazirati vse dlje nazaj. Spomin, zadnje božanstvo, ki še zmore, pa čeprav samo za trenutek, oživljati, pridaja nezgrešljive elegične tone. V zameno za nekaj pozabljenih obrazov zahteva patino obžalovanja in temu se zdaj podreja celo energična gostobesednost gospe Brede. “Jutra na pokopališču so mirna, nikoli se ne zgodi nič posebnega. Seveda, še so strasti v ljudeh, a vse manj se kažejo, vse manj je to videti na zunaj ... Drugače pa je bilo na starem pokopališču. Tam so strasti švigale do neba, tam je sovraštvo tlelo preko groba.” Pod apatično in aseptično, brezbržno in puščobno površino novih časov šklepetajo kosti. Nostalgija mora računati z izdatno dozo melanholije.

Zlepa ni najti pisca, ki bi bil tako kot Breda Smolnikar zavezan svojemu geografskemu poreklu. Ob dejstvu, da gre za ljubljansko zaledje, bo zaverovanost nujno nesrečna, knjiga pa lahko spominja le še na zaklinjanje, saj se srčno ljubljani kraji spreminjajo v eno samo gradbišče. “Ta svet je postal ves drug”, žalostno ugotavlja avtorica, “druh ldje bojo tu žvel nam zadna ura bije”, ji pritrjuje sovaščan. Kraji, ki so živeli svoje življenje, uokvirjali usode in svojim ljudem podeljevali mesto na tem svetu, imeli svoje lepote in veljake, zdaj v naraščajoči vsesplošni brezobličnosti postajajo le še “spalnica Ljubljane”. Če ne le njena predsoba, lahko pa tudi manj kot predpražnik. Vse, kar presega primestno podjetništvo in apatijo obvoznik, je vsak dan globlje pokopano pod

plastmi časa. Osebe, ki so svoj čas oživljale ta prostor, se zdaj dobesedno obujajo iz prahu, avtorica pa kot da je zadnja, ki zmore iz starih pisem, fotografij, pa seveda nagrobnikov priklicati davno pozabljene sence. Prek zgodb so na gosto prepletene Lojzke, Albine, Štefke in Mice, pa seveda tudi njihovi Jožeti, Antoni, Staneti in Vinkoti, vsak s svojim nedoumljivim rodovnikom na grbi. Tako ali tako je verjetno zadnja, ki še ve, koga je treba omeniti devetdesetletnim starkam, da se jim oči zasvetijo od pradavnega sovraštva in da se od navala hudobije v hipu pomladijo.

“Prav lepa hvala za vse, vendar jaz nisem nič razumela, vse je zmešano. Kdor dogodkov v resnici ne pozna, se ne bo mogel znajti”, v knjigi izjavlja ena od oseb, ki pa o sebi obenem trdi: “Jaz nič rada ne berem, najraje kvačkam in gledam tv ... Dobro, da smo odšli še pred vojno, v starem kraju tako ni bilo nič dobrega, kot vidim ... Meni pa ni nič zato, da bi prišla. Našega sveta tako ni več.” Breda Smolnikar se seveda ne da in tako še vedno pripoveduje zgodbe, kakršne so v tistih davnih časih pripovedovali rahlo nakresani, med smehom, pa vendar z vsem spoštovanjem, če seveda niso bile zgroženo zamolčane in zakopane. Če smo ji pripravljeni slediti, pa je kaj kmalu jasno, da so tehnopoetska vprašanja pri njej enako zapletena kot srčne skrivnosti. Navsezadnje je hudo vprašljiva že najbolj zunanja opredelitev. Tisto, kar se je v začetku bralo kot zbirka precej raztresenih črtic, šele naknadno pokaže svojo osreditost: z nekaj rezerve bi lahko naknadno razbrali celo romaneskno zgradbo. Na ta način se v težišču znajde Alojzija Lojza Lujza skupaj z možem Antonovim Antonom, njunimi otroki ter bogato razpredenim sorodstvom: tako kot njiju tudi večino stranskih oseb poznamo vsaj že iz *Zlatih depuških pripovedk*. Po nekaj namigih bi šlo lahko celo za stara starša pripovedovalke, vsi skupaj pa so očitno najbližja zlahta Mater Pie Garantini, ki je bila v času druge svetovne vojne prednica ljubljanskih uršulink. Iz pozabe vstajajo v tisoč variacijah, poskusnih posnetkih, improvizacijah.

Nezanesljiv spominski tok dopolnjujejo pisma, pristna ali apokrifna, saj je vseeno, ki skozi dodatne pripovedovalce mestoma osvetljujejo, mestoma pa še dodatno zakomplicirajo vpogled v dogajanje. Kričeč primer lukenj v spominu (ki jih avtorica raje poudarja, kot skriva) je spomin na pogreb Alojzije Lojze Lujze, z njeno bombastično zadnjo željo, ki se je v prvi varianti še celo izpolnila, in je tako menda v resnici trinajst duhovnikov prepevalo latinsko mašo ob odprti grobnici, medtem ko ljudski glas (“iz popisa faranov”) ve le za povprečen pogreb brez petja, ko je neznatno starko pokopal kaplan. Da je spomin v resnici svojevoljno božanstvo, duh, ki veje, kjer hoče, pa se v vsej grotesknosti izkaže v pričevanjih o bridki usodi lepe Amaliije. Zgodba tega angelskega bitja, ki je someščanom čudno ganljivo zlezlo pod kožo, pričjenja nepredvidljivo potovanje po zgodah in nezgodah odminulega sveta, v nadaljevanju pa s svojo pretanjenostjo vzdržuje vse bolj kontrastno pozicijo glede na vse bolj neusmiljeno prevlado omenjene Alojzije. Kar pa je očitno premalo, da bi se o Amaliji lahko reklo kar koli konkretnega: posilstvo, ki ga je, že duševno zmedena, prestala kmalu po vojni, se je po izjavah

nekaterih sosedov končalo z njenim grozljivo masakriranim truplom, drugi pa se z isto gotovostjo spominjajo posledične nosečnosti in detomora.

Mrtvi kot da so v večni prednosti pred živimi in tako z lahkoto preskakujejo desetletja, od leta 1970, ko umre stara mati avtorice (z njo pa velik del preteklosti), pa nazaj v leto 1947, ki je bilo menda najhujše, kar so jih videli ti kraji, zaradi nasilja zmagovalcev še dosti bolj grozljivo od vojne same. Od strahotnih ali vsaj mučnih prizorov pa se v te vrste večnosti z lahkoto preide v jutrišnji ali pojutrišnji dan, ko bodo bagerji vse skupaj zravnali z zemljo in za večno skrili dobro in zlo.

Srhljiva dvomnost se slednjič zavleče celo v navidez spokojne večerne prizore, v pomirjajočo panoramo, kjer se v barvah zahajajočega sonca izrisuje mengeška ravnina z Jaršami, Depalo vasjo, Trzinom in Ihanom. Iz idile je izvzet le Stob, ki ga je že obvladala tema: luči, ki se zapovrstjo prižigajo povsod drugod, le še poudarjajo hude slutnje. Podrobnost z začetka knjige je do konca morda pozabljena, vendar je šele s poznavanjem celote mogoče dojeti, da gre za fantomski, travmatičen prizor, ki se uteleša iz praspomina, da se Amalija, ki jo ob prvem mraku zagledamo na sprehodu, tu pojavlja že več kot pol stoletja, in da skupaj z oboževalcem, ki opreza za njo izza enega od grmov, in morilci, ki jo čakajo za drugim, pravzaprav straši.

Tako kot se izkaže, da je fantomski tudi Stob, ki ga ni na zemljevidu in ga ne boste našli niti v Atlasu Slovenije, niti v Krajevnem leksikonu Slovenije (da o Pizdenci in Prdavki niti ne govorimo!). V pedantni kartografiji Brede Smolnikar se tako izrisuje vse več podtaknjencev. Svojih fantazem ne naseljuje za daljnimi obzorji, pač pa z nekaj elegantne nonšalance prav nam pred nosom. Izmišljena imena so tako predrzno izenačena z dokumentarnimi, da postane možno zares kar koli. Kot da se sredi privajenih zemljepisnih koordinat razpira nova dimenzija, povsem privatno območje somraka. V njenem notranjem svetu se nasmejani ljudje izpred pol stoletja še vedno vozijo na bleščečih Puchovih kolesih. Tako Mihov Joža, s svojim strtim srcem in svojim zločinom, kot Alojzija Lojza Lujza, ki se vsa vzravnana še naprej posmehuje tako cestnim pravilom kot tudi smrti in ljudem. In pa Milka, v svoji enkratni, vsega spoštovanja vredni enostavnosti. V preprostosti, ki izziva nesmrtnost. "Človek kar ne more verjeti, da Milka nikoli več ne bo prišla s tistim svojim kolesom, s tistim predpasnikom. Nekega dne jo bodo ljudje v tem kraju prav gotovo spet zagledali, pred pekom morda ali pred mesarijo v Stobu, ozrla se bo v izsušeni Stobovšak, začudena bo gledala, kje je voda, ki je bila nekdanj tako značilna za Stob, kje so Stobljani, ki jih je poznala, nasmehnila se bo Rodetovim betonskim konjem, ki edini še kljubujejo času, pogledala bo v podirajočo se Rodetovo hišo, peljala se bo mimo Burjeve hiše, mimo Polževih, Nacetovih, mimo Hribarjeve in Vintarjeve hiše, mimo Trojanškovih, Habjanovega Jankota, Pezdirjevih, Ulčarjevih, Jaketovih, Juvanove hiše, Šlibarjeve hiše, male Cerarjeve hišice, Vidalijevih dveh hiš, katerih ena je bila nekdanj gostilna, pa je zdaj prazna in zapuščena."